

۲۰۳۵۸۲۲

تیمم کران در ایران

www.ketab.ir

مهرداد رونقی

سرشناسه	:	رونقی، مهرداد، ۱۳۴۷ -
عنوان و نام پدیدآور	:	قیام‌گران در ایران / مهرداد رونقی.
مشخصات نشر	:	تهران: مروارید بحر علم، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	:	۲۷۴ ص.
شابک	:	۹۷۸-۶۲۲-۶۴۹۹-۰۱-۹
وضعیت فهرست‌نویسی	:	فیپا
یادداشت	:	واژه نامه .
موضوع	:	جنبش‌ها و قیام‌ها - ایران - تاریخ
موضوع	:	Insurgency - Iran - History
رده بندی کنگره	:	DSRI۱۱۳/ق۹، ۱۳۹۷
رده‌بندی دی‌سی	:	۹۵۵/۰۰۴۵
شماره کتابشناختی ملی	:	۵۵۶۵۲۴۳

ایمیل: morvaridbahrelm@gmail.com تلفن: ۰۹۱۲۴۸۵۱۸۹۹

نام کتاب	:	قیام‌گران در ایران
مؤلف	:	مهرداد رونقی
ویراستار	:	سودابه احمدی
طراح جلد	:	امیراشکان رونقی
نوبت چاپ	:	اول ۱۳۹۸
تیراژ	:	۱۰۰۰ جلد
بهاء	:	۴۰۰۰۰ تومان
شابک	:	۹۷۸-۶۲۲-۶۴۹۹-۰۱-۹

@morvaridbahrelm

کلیه حقوق محفوظ است. هرگونه نسخه‌برداری اعم از زیراکس، بازنویسی، ذخیره کامپیوتری و اقتباس کلی و جزئی بدون مجوز کتبی ناشر و مؤلف ممنوع و از طریق قانونی قابل پی‌گیری است.

فهرست

۱۰	سخن اول
۱۸	مقدمه نویسنده
۳۵	فصل اول: نخستین جنبش ایرانیان و همراهی آنان با مختار ثقفی
۳۹	فصل دوم: قیام اراقره (خوارج)
۴۳	فصل سوم: قیام عبدالله بر اثر حادثه همراه فیروز ایرانی
۴۷	فصل چهارم: قیام مردم خراسان، سمرقند، خراسان
۵۰	فصل پنجم: نبرد اسپهبد خراسان دیزید بن مهلب
۵۳	فصل ششم: نهضت شعوبیه
۵۸	فصل هفتم: جنبش زیدیه
۶۴	فصل هشتم: قیام یحیی بن زید
۶۸	فصل نهم: سبزجامگان (به آفرید)
۷۵	فصل دهم: قیام ابوسلمه خلال
۸۰	فصل یازدهم: قیام شریک المهری
۸۵	فصل دوازدهم: سیاه جامگان (ابومسلم)
۱۱۰	فصل سیزدهم: تحولات ایران پس از کشته شدن ابومسلم
۱۱۳	فصل چهاردهم: قیام سَنَباد
۱۱۹	فصل پانزدهم: قیام اسحاق
۱۲۲	فصل شانزدهم: قیام راوندیان
۱۲۶	فصل هفدهم: قیام برازنده
۱۲۸	فصل هجدهم: قیام استاد سیس و محمد شداد
۱۳۳	فصل نوزدهم: سفیدجامگان (قیام المقنع)
۱۴۰	فصل بیستم: قیام یوسف بن البرم
۱۴۳	فصل بیست و یکم: طاهریان

۱۵۵	فصل بیست و دوم: جنبش قدریان و معتزلیان
۱۵۸	فصل بیست و سوم: قیام حمزه بن آذرک
۱۶۶	فصل بیست و چهارم: سرخ جامگان (قیام بابک)
۱۸۱	فصل بیست و پنجم: مازیار و افشین
۱۸۹	فصل بیست و ششم: علویان طبرستان
۱۹۸	فصل بیست و هفتم: صفاریان (قیام یعقوب لیث صفاری)
۲۱۷	فصل بیست و هشتم: قیام زنگیان
۲۲۴	فصل بیست و نهم: قیام خجستانی
۲۲۸	فصل سی و یکم: راج
۲۳۲	فصل سی و یکم: قیامهای عهد سامانی (قیام اسحاق بن احمد سامانی)
۲۳۸	فصل سی و دوم: استقلال مازنیج و اسقار بن شیرویه از علویان
۲۴۶	فصل سی و سوم: سرشاهی عهد سلجوقی (ابراهیم ینال، قُتلمُش، قاورد، اتسز، تُشش، محمد بن ملک‌شاه)
۲۵۱	فصل سی و چهارم: نهضت اسماعیلیه
۲۵۶	فصل سی و پنجم: حسن صباح
۲۶۱	فصل سی و ششم: تصوف
۲۶۹	فصل سی و هفتم: حماسه‌ی ایرانیان در مقابل دشمنی اجنبی
۲۷۳	فصل سی و هشتم: قیام تارابی
۲۸۰	فصل سی و نهم: نهضت سربداران
۲۹۱	فصل چهل و یکم: قیام پهلوان اسد
۲۹۴	فصل چهل و یکم: قیام مولانا
۲۹۹	فصل چهل و دوم: قیام علی کچه‌پا
۳۰۲	فصل چهل و سوم: قیام سید محمد نوربخش
۳۰۴	فصل چهل و چهارم: قیام سید قوام‌الدین مرعشی، جنگ پرچین جلالک مار
۳۱۳	فصل چهل و پنجم: قیام سید امیر کیا در گیلان
۳۱۵	فصل چهل و ششم: نهضت حروفیه
۳۲۰	فصل چهل و هفتم: قیام محمود پسیخانی گیلانی
۳۲۵	فصل چهل و هشتم: قیام سید محمد مشعشع

فصل چهارم: قیام بایزید روشن	۳۲۸
فصل پنجم: شورش غلجایی	۳۳۶
فصل پنجاه و یکم: نادر و شکل‌گیری حکومت افشاریه و شورشهای موجود در آن زمان	۳۴۵
فصل پنجاه و دوم: زندیه و قاجاریه شورشهای قبل از شکل‌گیری قاجاریه در ایران شامل: شورش میرمهنّا، شورش شیخ‌سلیمان بن‌کعب، شورش حسینقلی‌خان جهانسوز، شورش آقامحمدخان قاجار و شکل‌گیری حکومت قاجاریه در ایران	۳۴۵
سخن آخر	۳۵۲
مصادر و مراجع	۳۵۹

به نام خدا

سخن اول

در طول تاریخ کهنسال این مرز و بوم همواره مردان و زنان شجاع وفداکار برای دفای از مرزهای میهن و حفظ عزت و آزادگی و سربلندی خود و فرزندانیشان نوشیده‌اند. در زمان‌های مختلف، همواره افرادی بوده‌اند؛ که در جهت راهنمایی و آگاه ساختن هموطنان خود، در عرصه‌های گوناگون بخصوص در رهبری جامعه برای رسیدن به سرمنزل نهایی، نقش بارزی ایفا کرده‌اند.

برای شناخت چنین جامعه‌ای، باید از تاریخ آن مدد جست. تاریخی که می‌تواند حقایق و حقوق مردمان این مرز و بوم در آن تجلی نماید و نمایانگر سرگذشت واقعی آنان و چراغ هدایتی باشد، ما را آیندگان در بستر زندگی باشد.

این چنین است که تاریخ را معلم انسانها و سند استقلال و نمایانگر مسیر شکل‌گیری یک کشور، دولت و ملت می‌دانند. در لابه‌لای سطور تاریخ می‌توان همه‌ی رویدادها، اعم از پیروزیها و شکستها را بررسی کرد. برای نیل به این هدف باید از منابع و مآخذ بهره جست، تا از سرنوشت نسل‌های گذشته که در جهت اعتلای میهن عزیزمان ایران‌کوشا بوده‌اند، آگاه شویم. ایرانی‌ها در گذشته آن را «ایرانا» به معنای نجیب و مردمان آن را «آریا»؛ یعنی، باوفا خوانده‌اند.

در روی زمین ملت‌های بسیاری بوده‌اند؛ که امروزه تنها نامی از آنها در کتابهای تاریخ بجا مانده است. اما نام و تمدن کهن ایران هزاران سال است؛ که زنده و جاویدان مانده است. آنگونه که رعایت آزادگی و طرز سلوک انسانی آنان و احترام به عقاید و مذاهب مختلف اعم از ایرانی و سایر ملل تابعه یکی از درخشانترین مظاهر تمدن و فرهنگ‌پویای ایرانیان به شمار می‌آید.

کشور ایران به سبب موقعیت جغرافیایی خود، پیوسته آماج تحولات و حوادث

سهمنای همچون بیگانگان بوده، اما این رویدادها هیچگاه نتوانسته در روحیه آزاداندیشی و استقلال طلبی ایرانیان تزلزل پدید آورد و این رویداد مهم در تاریخ ثبت شده است. در واقع تاریخ، شاهد و ناظر تمامی وقایع و رویدادهاست. و آینده‌ای است که در آن گذشته را می‌توان دید و از آن پند و عبرت گرفت. به طوری که، ابوعلی مسکویه مورخ مشهور جهان اسلام، در مورد اهمیت و نقش تاریخ در تجارب‌الامم چنین ذکر کرده است:

«من چون سرگذشت مردمان و کارنامه شاهان را ورق می‌زدم و سرگذشت کشورها و نام‌های تاریخ را خواندم. در آن چیزهایی یافت‌م که می‌توان از آنها در آنچه مانند من همیشه پیش می‌آید و همتایش پیوسته روی می‌دهد، پند گرفت.»

ویل دورانت، مورخ ناصر امریکا در کتاب «تاریخ تمدن» در مورد علم تاریخ و اهمیت آن چنین درمیان می‌آید: «هر ملتی که تاریخ خود را نداند و نسبت به آن بی‌اعتنا باشد، بسیاری از آفت‌های تلخ تاریخی را ناچار باید دوباره بیاموزد که این خود مصیبت‌های مکرر به بار خواهد آمد.»

تاریخ چند هزار ساله ایران، که مهد ملت جهانیان به شمار می‌آید، حکایت از آزاد مردانی دارد؛ که هرگاه ظلم و بی‌عدالتی را مشاهده کرده‌اند، قیام کرده و در مقابل ظالمان واکنش نشان داده‌اند.

گروهی در جهت تغییر ساختار سیاسی و گروهی نیز در جهت بهبود و ساماندهی هر چه بهتر، در جامعه خویش فعال بودند. دست به اصلاحاتی در ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، ادبی و مذهبی زده‌اند؛ که برای رسیدن به این مطلوب می‌بایست نهضت‌ها و جنبش‌ها را شکل می‌دادند.

در تاریخ باستان ایران، می‌توان از داستان کاوه‌ی آهنگر و قیام مردم به رهبری او بر ضد ضحاک را نشانه‌ای از اولین جنبش‌های اجتماعی عدالت خواهانه، در تاریخ ایران دانست. که در هاله‌ای از اسطوره پردازی، در روایات ایرانی از آن سخن به میان آمده است.

همچنین گئوماتا بر کمبوجیه و مبارزه‌ی چندین ساله‌ی اشکانیان بر سلوکیان بیگانه، که منجر به پیروزی دلاور مردان اشکانی شد. در عصر ساسانیان شاهد

ظهور اندیشه‌های اصلاحی مانی، در زمان شاپور اول و مزدک، در عهد قباد و بهرام چوبین، در سلسله‌ی ساسانیان که برای بهبود اوضاع داخلی و ساماندهی کشور دست به اصلاحات و جنبش‌هایی زدند.

تاریخ، همچنین شاهد قیام شکوهمند سالار شهیدان امام حسین (ع) نیز می‌باشد. که قیامش باعث لرزیدن و سقوط حکومت‌اموی گردید و یا جنبش شعوبه که علیه دستگاه حکومتی اموی و تبعیض نژادی پیا خاست. و همچنین شاهد جنبش ادبی قدریان و معتزلیان و یا نهضت به‌آفرید و دیگر قیامهایی که در ایران بعد از اسلام رخ داده است.

ریشه‌ی اصلی و الگوی واقعی بسیاری از قیامها و حرکتها بخصوص علویان، که بر ضد خلفای اموی و عباسی رخ داده، الهام‌گرفته از حماسه‌ی خونین عاشورا و پیوند، تنگ‌نگ و ناگسستنی باتاریخ و فرهنگ توده‌ی مردم ایران داشته است.

امیدوارم این اثر بتواند گریه‌هایی از تاریخ کهن ایران زمین را، که سرشار از حماسه‌ها و پرتوی از درخشش فرهنگ انبی، گذشتگانمان به شمار می‌آید، به شما خوانندگان عزیز بشناساند، تا بتوانیم -تائیت‌جامعه‌ی گذشته‌ی خود را بیشتر و بهتر درک کنیم و حق را همواره پیشه‌ی خود سازیم. آنگونه که امام بزرگوارمان حضرت کاظم (ع) می‌فرماید: «در برابر حق فروتنی کن، تا عاقل‌ترین مردم باشی.» برای دستیابی به حقانیت تاریخ، مبارزه با استبداد و مردان و زنان نام برد، که در عرصه‌های تاریخ کهن ایران زمین برای حفظ استقلال و استیفای حق‌قوم ایرانی خود و رسیدن به عدالت اجتماعی همواره رزم‌آزار بوده‌اند و نهضت‌هایی را شکل داده‌اند.

نهضت‌هایی چون: ابو مسلم خراسانی، سندباد، اسحق، سیس، المقنع در خراسان، قیام بابک سردار آذربایجان و مازیار امیرزاده طبرستانی در خطه‌ی سرسبز شمال و به قدرت رسیدن یعقوب لیث صفاری، خالق نهضت عیاران در سیستان و حسن صباح رهبر و متفکر جنبش اسماعیلیه، در قلعه‌ی الموت و قیام مردان و زنان مسلمان ایرانی، که با شیخ حسن جویری قیام سربداران را علیه اشغالگران مغول به

راه انداخته، و دیگر قیامها و نهضتهایی که مملو از پیروزیها، شکستها، سرافرازیها و شرمساریهایی در لابه لای سطور کهن تاریخ ملت ایران نقش بسته است.

این حرکتها در تاریخ ایران جریان مستمر داشته است و اگر بخواهیم تمامی آن حرکتها را مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار دهیم، به حق شاهد درخشانترین کارنامه‌ی ایرانیان خواهیم بود؛ که می‌تواند پشتوانه‌ای محکم، برای آیندگان ما باشد.

چرا که ایران همواره مهد علم، فرهنگ و تمدن بوده است و خواهد بود. تمدن و پیشرفت ایرانیان در تمامی عرصه‌ها زیانزد عام و خاص بوده و هست چنانکه: «اسکیلاکس تاریخ یونانی»؛ به فرمان داریوش (پادشاه هخامنشیان) بر روی رود سند کشتی راند و به زیارسید و سرانجام راه دریایی، کشف گردید و همواره مورد بهره‌برداری نظامی و سیاسی ایران داریوش، پادشاه ایران قرار گرفت.

هردوت، مورخ بزرگ یونانی، در این باره می‌نویسد: «در آسیا بیشتر کشفیات به دستور داریوش پادشاه ایران زمین انجام می‌گرفت».

پرفسور سر آرنولد ویلسن، در کتاب «خلیج فارس» در مورد تمدن ایرانیان چنین ذکر کرده: «ایران در گذشته مشعل دار تمدن و فرهنگ گیتی بشمار می‌رفته و آوازه قوس عظمت آن از آفاق می‌رسیده است در آن روزگاران که ایرانیان با اصول تمدن و فرهنگ آشنا بودند، مردم اروپا و سرسنگها با کاروان تمدن فاصله داشتند و شاید در دوران توّحش و بربریت خویش بسر می‌بردند».

کیفیت تمدن ایران به قدری نیرومند بوده؛ که هنوز آثار آن در کلیه‌ی شئون و مظاهر زندگی کنونی مردم این کشور بخصوص در ابعاد سیاسی، اجتماعی، مذهبی و جریانهای فکری ایرانیان آشکار است.

اینجانب در این اثر سعی کرده‌ام، تا تمامی جریانهای فکری، جنبشها و نهضتهایی را که بعد از اسلام، تا آغاز عهد قاجاریه در این سرزمین پدید آمده است، گردآوری نموده و به سبب وسیع بودن حجم مطالب، سعی شده تا از علل و عوامل بوجود آمدن قیامها، چگونگی شکل‌گیری قیامها، و همچنین رهبری و ساختار سیاسی، اجتماعی، مذهبی آنان و نحوه‌ی برخورد حکومتها و شیوه‌های

مبارزه، اهداف و مکانهای جغرافیایی که این حرکتها در آن شکل گرفته، و در کل چگونگی آغاز و پایان هر یک از جنبشها و نهضتها را به طور اختصار، شرح و تقدیم علاقه‌مندان نموده؛ تا مطالعه‌کنندگان عزیز از کم و کیف جریانهای فکری ایرانیان باخبر شوند.

برای نیل به این هدف، اینجانب، از منابع و مأخذ زبده‌ترین و عالمتوب‌ترین اساتید علم تاریخ بهره برده‌ام. لذا در پایان سخن اول بر خود واجب می‌دانم، تا از اساتید محترم و بزرگواری که آثارشان چون چراغی روشنگر راهم بوده تقدیر و تشکر نمایم. به ویژه مترجمان عالی‌مقامی که، با ترجمه‌ی آثار بزرگان تاریخ، این امکان را به این جانب دادند، تا بتوانم از آثار گرانبهایشان استفاده کنم.

درود بی‌کران به روان پاک اساتیدی که، امروزه تنها نام و آثارشان برایمان به ارث مانده است: اساتید فقیدی چون: دکتر مشکور، دکتر یغمایی، دکتر ذوقی، دکتر کسایی، دکتر آتajan و هاشموند، که روحشان شاد و یادشان گرامی باد و همچنین تشکر و قدردانی از اساتید دانشگاه و مؤلفان پیش‌کسوت، اعم از: دکتر زرین‌کوب، دکتر یوسفی، دکتر صدیقی، دکتر قنادی، دکتر شرقی، دکتر مانی، دکتر امامی، دکتر نوائی، دکتر خلعت‌پور، دکتر محمدجواد یاحقی، دکتر عبدالرفیع حقیقت، و دیگر بزرگواران علم‌تاریخ که در کرسی استادی دانشگاه‌ها با تألیفات و سخنان عالمانه، مرا در این امر یاری کرده‌اند. که به حق مرجع علمی این جانب بوده‌اند.

امیدوارم، بتوانم بازگوکننده‌ی اندکی از علمشان، به جامعه‌ی تاریخ باشم. از همکاران محترم فرهنگی چون: استاد قاسمی، محمدیان، ازانی، محاسبی، یحیایی، شیرمرد، واقعی، قلی‌زاده، کلینی، توکلی، فرسائی، اصغری، تاجیک، شجاعی، عسگری، اسفنجانی، جهان‌بین، فراهانی، جوادی، گلستانی، موحدی، عباسی، شاه‌حسینی، قاسم‌نژاد، محمد حسن، رشیدی، عزیزی، تفرشی، نصیری، پورنیا، قدیمی، بهزاد، قائمی، پرمو و دیگر همکاران محترم و گرانقدری که در امر تحقیق و گردآوری منابع و مأخذ این اثر پی‌درپی‌یار و همفکر من بوده‌اند، تشکر و قدردانی می‌نمایم.

از استاد خانم ساناز احمدی که همواره با کوشش طاقت‌فرسای خود در جهت ویرایش و همچنین در جهت طراحی جلدق اثر، به اینجانب دست مساعدت داده است، تشکر و قدردانی می‌نمایم.

از شما خوانندگان عزیز که با گذاشتن اوقات خود، این اثر را انتخاب نموده و مطالعه می‌نمایید، خالصانه تشکر می‌نمایم.

در خاتمه لازم به ذکر است، که مؤلف خشنود خواهد شد؛ تادرباره‌ی این کتاب که بی نقص نمی‌باشد، از راهنمایی اساتید و مدرسین محترم سود جست، و در جهت هر چه بهتر شدن این اثر و آثار بعدی کمک و راهنمای اینجانب باشند.

با آرزوی سرافرازی و افتخار برای ایران و ایرانی
«مهرداد رونقی»